

Een zonnige vers riking

29 oktober 2005, Universiteit Antwerpen, departement wijsbegeerte, FWO. Pieter De Buysser, Sien Eggers en Gène Bervoets speuren, in et kader van et olloquium 'Tragedie en tragiek, perspe tiefwisselingen aan et begin van de 21ste eeuw', de t eatrale orizonten van ons nieuw millennium af. Waar gaat dat naartoe?

DE A TIE: In deze bijdrage wordt een t eatrale poëti a te water gelaten. 'Een zonnige vers riking' bepaalt aar koers door een et tragis e uit de traditie van de tragedie, en door een de vooruitgangsverbeelding uit de traditie van de istoris e avant-garde. Ze spelen en denken samen.

DE PLEK: et kantelpunt van een tijdperk.

PIETER: Dames en eren: welkom. Wij zullen voor u nu 'een zonnige vers riking' te water laten.

SIEN: Gaat et met u?

GÈNE: et gaat ja. Gaat et met u?

SIEN: Met mij gaat et en dat is geweldig.

PIETER: Als 'et' gaat, is et goed. Als 'et' niet gaat is et niet goed. Over et algemeen ben je beter af wanneer et gaat. Maar wat is die 'et'? Dat onbepaald 'et', waarvan we iedere dag wel iemand toewensen dat et met em of aar meegaat? Wat een vreemde, miss ien zelfs gevaarlijke wens eigenlijk: we weten bitter weinig over 'et' en to wensen we van arte dat 'et' met em of aar gaat.

GÈNE: et gaat ja.

SIEN: Met mij gaat et dus eel goed.

PIETER: Een onbepaald 'et', een 'et' waar we geen vat op ebben, dat nooit verder benoemd wordt dan dat et 'et' is. Als we open dat et met je gaat, betekent dat ook dat et omgekeerde iets is dat we niemand toewensen.

GÈNE: Nu, om eerlijk te zijn, met mij gaat et eigenlijk niet e t goed, om niet te zeggen dat et eigenlijk e t niet gaat met mij.

SIEN: Ja, met mij daarentegen gaat et steeds beter, zo goed dat et met mij gaat.

PIETER: Je ebt er alle belang bij dat et met je gaat, ook al blijft 'et' volstrekt duister, onvatbaar en resistent voor iedere poging tot verstandelijke toeëigening. To kunnen we uit et gebruik van 'et' een en ander afleiden: als iemand zegt 'et gaat', dan kan je er van op aan dat et niet bijster goed gaat.

SIEN: Met mij gaat et e t zalig zelfs als ik erover nadenk, e t, et gaat zo goed met mij, en met u nu?

GÈNE: et gaat.

PIETER: 'et gaat' is oké, maar et is niet ideaal. et gaat immers altijd, met of zonder subje t, willen of niet.

GÈNE: et gaat.

PIETER: Als iemand zegt: 'et gaat', drukt ij zijn gelatenheid uit, een zeker voorbe oud omtrent de maakbaarheid van de samenleving, et besef dat er altijd iets kan gebeuren dat buiten zijn plannen en berekeningen valt. Een besef dat em daadkra t ontraadt, en em eerder

laat verwijlen bij et inzi t dat zijn berekeningen beperkte slaagkansen ebben.

GÈNE: et gaat.

PIETER: Iemand die zegt: 'et gaat' is alleszins niet in volle reativiteit, ij is geen beslissende keuzes aan et maken, niets e t aan et verwerklijken; ij kijkt naar de werkelijkheid en stelt daarbij vast dat et gaat.

GÈNE: et gaat.

PIETER: ij ontlempeert et besef dat zelfs onze beste berekeningen be eerst worden door et onberekenbare. SIEN: Met mij gaat et dus fantastis , e t waar, ik ben! Ongelooflijk to : ik ben. Zo goed dat et met me gaat.

GÈNE: et is dat et gaat.

PIETER: Er is 'zijn' en er is 'gaan' en die twee werkwoorden zijn aan et werk zonder em.

SIEN: Met mij gaat et e t eel goed.

PIETER: Als et goed met je gaat, dan ben je goed bezig, dan ben je met 'et' in een onstru tieve relatie: et doet iets met jou en jij doet iets met et, et gaat goed met je. Wat is nu die 'et'? Wat is die 'et' waar we zoveel belang aan e ten dat et met ons meegaat?

GÈNE: (slaat a terover op zijn stoel)

PIETER: et is et tragis e. 'et' is een afgrondelijke, aan alles voorafgaande onpersoonlijkheid waarop iedere betekenis stuk loopt. 'et' is et tragis e dat op je oofd tere tkomt, dat geen rekening oudt met je plannen, je oordelen of je fortisverzekeringsspakketten.

et 'et' -dat ik vanaf nu et tragis e noem-, vergezelt ons iedere dag.

SIEN: (elpt Gène re t) Trek et u niet aan: et gebeurt iedere dag.

GÈNE: Miljaar de miljaar de miljaar de djul

PIETER: Zijn banaliteit staat in s ril ontrast tot de emoties die ze opwekt. Zijn voorkeur voor verloren momenten staat aaks op et eeuwig eidskarakter waarmee et toeslaat.

Aan et tragis e is -per definitie- niet te ontkomen.

GÈNE: Ik ging ier net iets zeggen, iets revolutionairs aankondigen, een nieuw genre, een kunstvorm uitvinden, een...

PIETER: et tragis e is onvatbaar voor de tijdsgeest, voor kunststromingen, voor avant-gardes, oorlogen, genoides of salonrevoluties. et staat niet buiten de tijd, et eeft een ge eime liaison met de tijd. Zoals u weet eeft et tragis e binnen de kunsten zijn vaste stek gevonden in et genre van de tragedie.

SIEN: (tot Gène) Maar je ebt nog niet de juiste vorm gevonden, denk ik ...

PIETER: De tragedie is een spe ifiek dramatis genre met

bepaalde formele regels. De tragedie eeft ook een ge andi apt zusje: de komedie, zij is even begaan met 'et', waarvan ik oop dat et met u meegaat, alleen is zij iets zotter van aard. Zo alomtegenwoordig en onveranderlijk et tragis e is, zo onder evig aan de tijdsgeest is de tragedie.

GÈNE: De tragedie miss ien, de tragedie? De tragedie?

PIETER: De tragedie als dramatis genre kent aar momenten van bloei en aar momenten van verkommering. et tragis e trekt zi van et wisselen van de seizoenen geen fluit aan.

SIEN: Een dakpan maakt et niet uit of ze nu valt op de kop van een inees in 6000 voor ristus, de kop van een boerke in de middeleeuwen of de kop van een bediende van de Fortisbank. De dakpan: die valt. Maar de manier waarop we daarom treuren is anders in ina dan in Fortisland.

PIETER: De tragedie is een genre dat met zijn tijd meegaat, maar dat betekent niet dat er geen wezenskenmerken zouden zijn van et genre, die onveranderlijk terugkeren.

GÈNE: Ten eerste:

et perspe tief en de ouding die aan de grondslag liggen van de tragedie zijn van een be oudsgezinde aard. oeveel kritiek er in de tragedie ook op de instellingen wordt geformuleerd, fundamenteel is ze onservatief.

onservatief en nationalistis . Ze is dat om twee redenen: één externe en één interne. Ik begin met de externe redenen.

In de 4de eeuw voor ristus bloeide de Griekse tragedie op. Dat is de periode waarin et immense gevaar dreigde van de oorlog met et zoveel grotere Perzis e rijk. Bij de oogtepunten van de Franse tragedie zien we een gelijkaardige gelijktijdigheid tussen oorlog en bloei van de tragedie. De Franse tragedie ontstond in de tweede elft van de 17de eeuw. Onder et gevaar van een vernietigende burgeroorlog tussen de kat olieke Franse staat en et jansenisme. Ook de oogdagen van de Elizabeth aanse tragedie lopen gelijk met de verlokkingen van de dreigende, vreemde o eaan en de nieuwe veroveringsgebieden. Alle o eanen moesten Brits worden en de tragedies bloeiden. Overal zien we dat de periodes van eeftig nationalisme, gevoed door veroveringsdrang of door een bedreiging, periodes waren waarin de tragedie bloeide.

Maar de tragedie is ook intern onservatief. De tragedie moet de moraal van de burger versterken. Ze bevestigt de bestaande morele orde. In de tragedie zijn we telkens opnieuw de eremoniële getuige van iemand die de wet overs rijdt. et publiek siddert en beeft: zoveel vers rik-

king als gevolg van die overs ridding! En in et vervolg ge oorzaamt et publiek de goden en aanvaardt et zijn lot. Een be oudsgezind eid, trouwens, die ook blijkt uit de formele aspe ten van de klassieke tragedies: et genre blinkt niet uit in durf, experimentele inventiviteit of transgressie van aar eigen formele wetten. De tragedie, zelfs de meest subversieve en twijfelzieke tragedie, speelt zi af in een kader waarin uiteindelijk de et is e en est etis e wetten gekend zijn, en als ze niet gekend zijn toont ze de vers rikkingen die et verlies van die kennis met zi meebrengt. De tragedie staat uiteindelijk altijd aan de kant van de goede orde.

PIETER: et zal u niet ontgaan zijn dat we momenteel ook in staat van oorlog zijn. De kat olieke God wordt weer in al zijn glorieuze zi tbaar eid uit de kast ge aald, want ij moet ve ten tegen die Alla van de moslims. Onze waarden moeten versterkt worden tegen de invallen van de barbaren. Dat betekent dat wij ons waars ijnlijk de komende jaren kunnen verwa ten aan een bloeiperiode van de tragedie. Dit istoris perspe tief maakt dit ier plots a uut. De tragedie is et genre van de toekomst. oe meer de messen gewet worden, oe stralender de toekomst van de tragedie. et tragis e, nogmaals, trekt zi daar niets van aan, dat zorgt ervoor dat er al een vingerkootje sneuvelt nog vóór et zwaard op een iet of wat respe tabele manier getrokken is.

SIEN: aast aaks op de traditie van de tragedie, staat de traditie van de avant-garde. Zij wil vooruit. Zij eeft niet zoveel oog voor et tragis e. De istoris e avant-garde bestond uit mannen met plannen. Zij dronken zi moed in met de utopie dat ieder kunstwerk een artversterker-tje is voor de zi eman iperende mens. Terwille van die zi eman iperende mens, die dwaze kloot die et to in zijn kop blijft alen om plannen te smeden ter verbetering en bevordering van et algemeen welzijn, ontwikkelde Adorno zijn geda ten over een istoris e avant-garde. Revoluties binnen de taalvormen, zoals die van S önberg of Be kett, waren uitingen van een avant-garde die et est etis e domein overs rijdt: ze adden als doel een alomvattend samenvallen van de est etis e ervaring met de dagelijkse, existentiële ervaring. Een grote utopie die voor Adorno verbonden was met et revolutionaire marxisme en met wat Nietzs e 'de kunst van et kunstwerk' noemde, of de est etis e bes rijving van et ge ele bestaan. et kunstwerk in de frontlinie van de eman ipatie en de vooruitgang. De avant-garde wilde et 'et', dat best met u meegaat, nogal eens verona tza-men. Maar ze kende wel een power.

GÈNE: Une joyeuse for e qui va!

SIEN: Een zonnige vers rikking.

GÈNE: Met Sien Eggers.

SIEN: En Gène Bervoets.

GÈNE: Een zonnige vers rikking. Ik was kapitein van de lange omvaart.

SIEN: Goeyedag kapitein, mag ik mee?

GÈNE: Wel ja natuurlijk, kom maar aan boord.

SIEN: Kapitein?

GÈNE: Ja.

SIEN: Waar een varen we?

GÈNE: We gaan naar een eiland ier ver vandaan. Daar waar de zon een lied zingt tot diep in je borst, aar stralen zi om je art slingeren en, arop, de zon je art uit je borstkas rukt en uitstrooit in de mooie, za te wind.

SIEN: O kapitein!

GÈNE: Ja dat zeg je goed, we gaan naar de zon, et land van de zon!

SIEN: En ik ga mee!

GÈNE: Ja zeker!

SIEN: Maar zullen we niet verbranden in de zon?

GÈNE: Ja zeker!

SIEN: O nee!

GÈNE: Maar we zijn er nog niet!

SIEN: Gelukkig. Eu , kapitein?

GÈNE: Ja meisje.

SIEN: Ik zou to liever terug uitstappen.

GÈNE: Te laat. We zijn vertrokken, de zon eeft zi in onze arten gebrand en we raken aar nooit meer kwijt, ze is et allermooiste en et allerwaarste en et allerbeste, ze is absoluut en onaanraakbaar, je kan aar niet zien zonder blind te worden, en eenmaal je aar vermoedt, kan je niet meer weg.

SIEN: Kapitein?

GÈNE: Ja meisje.

SIEN: Voor dat ver aal ier elemaal uit de and loopt zou ik to graag uitstappen.

GÈNE: et ver aal zal uit de and lopen, et is ier al goed bezig.

SIEN: We ebben een begin ge ad, ik denk dat dit et midden is, kunnen we dan nu naar de ontknoping?

GÈNE: Neen! De ontknoping is op drift geslagen en wij dobberen rond.

SIEN: Vreselijk!

GÈNE: Ja meisje, vreselijk, maar wij weten tenminste dat wij naar de zon gaan...

SIEN: Maar ook dat we er niet zullen geraken!

GÈNE: En dan, belet dat ons?

SIEN: O nee.

GÈNE: Wees blij meisje, wees blij! Want dit is geen tragedie.

SIEN: Maar wel tragis .

GÈNE: Dit is vers rikkelijk ver effend tragis , jawel, maar geen tragedie.

Kijk to meisje, miss ien is dit, dit uitvaren, deze zonnige vers rikking, deze blij zonnige to t, et begin van et vrije subje t. et vrije ik en et vrije jij, van gelaat tot gelaat, ier varend onder de zon, ier zijn wij, door de genadeloze s eppende s oon eid, s eppende goed eid en s eppende waar eid van de zon opgeroepen, gebonden en vernederd, zo varen wij vrij, oog in oog met de tragis e vers rikking.

SIEN: Maar waar een varen we, kapitein? Moest dit een tragedie zijn, dan zou ik tenminste weten dat na deel één deel twee komt en dan deel drie en dat we kunnen afronden met een epiloog en dan naar uis.

GÈNE: In de zonnige vers rikking is er geen t uiskomst, er is enkel dit blijvend vertrek.

SIEN: Maar zo'n beetje stru tuur, kapitein, zodat ik weet waaraan en waaraf?

GÈNE: De zonnige vers rikking is een genre dat keer op keer, bij iedere uitvaart opnieuw, zoekt naar zijn eigen formele wetten en stru tuur. De zonnige vers rikking weet dat de Wet met oofdletter zi niet laat kennen, omdat de kennis van de Wet vers roeid wordt door de s eppende zon. En daarom, meisje, zijn wij veroordeeld te sturen volgens kleine wetjes, dag per dag, golf na golf. In de tragedie was de Wet gekend. Maar wie -zoals wij- leeft van de S eppende Zon, die weet dat de ware kennis van de Wet enkel terug te vinden is in de onleesbare as, in de as van de ware kennis, altijd al vers roeid door de S eppende Zon. Wij kennen de Wet niet. In de tragedie is de Wet gekend en daarom kunnen de tragediespelers zi ouden aan steeds dezelfde formele wetten, drie delen en een epiloog bijvoorbeeld. Maar wij weten dat, waar men vroeger da t dat men de ware kennis van de Wet las, men eigenlijk enkel zi zelf las in de as van et s rift, in et door de S eppende Zon altijd al tot as erleide S rift. En daarom zijn wij dag per dag, golf na golf, op zoek, tastend, se onde per se onde perspe tief kiezend en gebonden aan een grondeloze verantwoordelijk eid, naar de kleine wet die ons tot leidraad kan dienen.

SIEN: oe moet dit dan eindigen?

GÈNE: Niet. Er is geen einde.

SIEN: En wat als ik zeeziek word?

GÈNE: Dan moet je gewoon eventjes kotsen, liefst over de reling, en dan gaan we voort. Er is geen weg terug, en in alle eerlijk eid: er is geen andere weg.

SIEN: Wa t, ik eb een idee. Als we to ons perspe tief zelf moeten kiezen, dan kunnen we to evengoed et perspe tief kiezen dat de Wet kenbaar is en to tragedies blijven spelen? Snappie? Dan ben ik nog op tijd t uis, want dan moet seffens de epiloog komen en dan zit et erop.

GÈNE: Dat is zwemvestjes-et iek. Wij gaan leren varen.

Ze zullen in de komende eeuw al met te veel zijn om te doen alsof de Wet en God de vader to bestaan, al was et maar om zi te kunnen vergapen aan et anengeve t met Alla . Dat 'doen alsof' begint ons uldig, totdat ze elemaal opgaan in et spel en vergeten dat ze eigenlijk deden alsof, dat is et begin van et einde. En een zonnige vers rikking kent, net zoals onze verantwoordelijk eid, geen einde.

SIEN: Wordt dat op de duur niet wat saai?

GÈNE: Nee, want je probeert altijd vooruit te gaan.

SIEN: In de tragedie to ook: s ène één, s ène twee, s ène drie en zo vooruit tot de laatste s ène...

GÈNE: Ja, in de tragedie ga je vooruit binnen et kader van de tragedie. In de zonnige vers rikking probeer je uit de kaders te breken. In de tragedie kijk je toe op de onafwendbare ontwikkeling van et noodlot. Dat is et vers il: in de tragedie kijk je toe, in de zonnige vers rik-

king kijk je open. Maar we zijn allebei even verbonden met et tragis e. et is net uit die binding met et tragis e dat de zonnige vers rikkig naar vrij eidsliefde aalt. et tragis e in de tragedie is een knuppel: et slaat je bont en blauw tot je gelouterd de zaal uitkruipt. et tragis e in de zonnige vers rikkig is etzelfde tragis e stuk out als de knuppel in de tragedie, maar ier is et een geleidestok. De S eppende Zon eeft onze ogen verblind, et Doel met oofdletter eeft ze uit onze ogen weggebrand, en we gaan voorzi tig, op de tast, met onze geleidestok vooruit. et tragis e of de geleidestok in de zonnige vers rikkig is trouwens multifun tioneel: je kan em ook gebruiken als stokje om de meest sublie-me muziek te dirigeren, of om een bord gentse water-zooi op zijn grieks te laten rondraaien, of...

SIEN: Waarom moeten we altijd vooruit?

GÈNE: Omdat dat ons lot is. We kunnen niet anders. Vooruitgaan is ons lot. Dat is de intieme verwants ap tussen de tragedie en de vooruitgangsverbeelding van de avant-garde: vooruitgaan maakt integraal deel uit van ons tragis e, onvermijdelijke lot. De tragedie wil dat

niet geweten ebben. De tragedie oudt et bij morele zuivering en bevestiging van de bestaande morele orde. De zonnige vers rikkig wil vooruit omdat ze erkent dat de mens niet anders kan. 'Amor fati', of 'bemin je lot', impli eert 'amor avanti', of 'bemin je vooruitgang'.

SIEN: Maar we weten niet waar een we gaan?

GÈNE: Een vaag vermoeden.

SIEN: Je zei daarnet naar et land van de zon.

GÈNE: Bij wijze van spreken natuurlijk.

SIEN: Ken je zo nog wijzen van spreken?

GÈNE: Ja natuurlijk we zijn nooit in dat land geboren en et is zelfs vreemd aan alle aangeboren natuur, et is nooit ons vaderland geweest en zal dat nooit zijn, we zullen ons zelfs nooit tot daar verplaatsen, we ebben er geen ene verwants ap mee, ons verlangen naar daar kan nooit worden vervuld, en we kunnen er niet eens ade-quaat over spreken maar et is wat ons doet spreken...

PIETER: ier moet ik elaa onderbreken. De zonnige vers rikkig is bij deze vertrokken. Waar ze naartoe gaat, wat ze op aar to ten zal meemaken, is niet geweten. Ze kent geen regels en ze kent geen wetten, aar alles be-

palende regel en Wet is et ongekend-zijn van de Wet. De zonnige vers rikkig is tragis en fataal gebonden aan de erkenning van die onkenbaar eid. et is wat aar op-roept, wat aar aandrijft, wat aar voortstuwt. et is wat in aar et verlangen ontsteekt naar iets eel anders, iets altijd eel anders, naar et absoluut andere. et is dat verlangen dat gesprek mogelijk maakt: van gelaat tot gelaat, van subje t tot subje t. In de zonnige vers rikkig kan worden gesproken, in plaats van dat de lippen worden uitgeleend aan et anonieme spreken van noodlot en ges iedenis. aar uitkomst is onvoorspelbaar, maar aar es atologis e gloed breekt met de totaliteit van de zi eremonieel er alende tragedie. Ze treedt voort-durend buiten de oevers van aar eigen zijn. Ze maakt plaats voor de idee van et zijn dat de grenzen van onze door tragiek doordrongen ges iedenis overs rijdt. Ze stelt zi open voor de volle doorbraak van de exteri-oriteit. En dat maakt van aar personages bannelingen, altijd weg van uis.

Ik oop dat et u goed gaat, dat u en et samen goed gaan, waar u ook gaat, waar et ook gaat.

hzt zuidelijk toneel

fragmenten

olivier provily
stadsschouwburg leuven - di 21 februari
016 222113

Fragmenten is voor Provily een eigen vertaling van het universum van de Poolse theatervernieuwer Kantor (1915-1990). Niet zozeer in beelden, hoewel je soms zijn metafysische invloed en zijn kermisinvloed herkent. Maar vooral in ideeën. Kantor zei dat "een kunstenaar in tijden van snelle maatschappelijke vooruitgang traag moet denken" en die langzame 'nulpuntspanning' zoekt ook Provily in zijn werk. Zijn esteurs staan soms gewoon roerloos stil. Maar er blijft steeds iets mateloos aan fascineren: het proberen raken aan het lege veld tussen onze onderlinge benoembare werkelijkheid en de grote Onkenbaarheid of Eenzaamheid. In die poging om voorbij de woorden te komen toont Provily zich een theatermaker die zijn medium radicaal doordenkt. DE MORGEN

hzt

fragmenten.hzt.nl